

**ASOCIAȚIA NAȚIONALĂ ARĂDEANĂ
PENTRU CULTURA POPORULUI ROMÂN**

ÎNTRE LOCAL, REGIONAL ȘI NAȚIONAL

(1863-1918)

Lucrare realizată sub egida
Institutului de Istorie „George Barițiu”
al Academiei Române, filiala Cluj-Napoca,
a Bibliotecii Județene „Alexandru D. Xenopol” Arad
și a Asociației Societatea Istorică „George Barițiu”.

IOAN BOLOVAN

**ASOCIAȚIA NAȚIONALĂ ARĂDEANĂ
PENTRU CULTURA POPORULUI ROMÂN**
ÎNTRE LOCAL, REGIONAL ȘI NAȚIONAL
(1863-1918)

Ediția a treia, revăzută și adăugită

Cuvânt-înainte de NICOLAE BOCȘAN

Prefață de LIVIU MAIOR

ACADEMIA ROMÂNĂ
Centrul de Studii Transilvane

Cluj-Napoca, 2023

© Academia Română, 2023
Toate drepturile rezervate. All rights reserved

Printed in Romania by Color Print Zalău
66, 22 Decembrie 1989 St.,
Zalău 450031, Romania
Tel. (0040)260-661752

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Ioan Bolovan

Asociația Națională Arădeană pentru Cultura Poporului Român: între local, regional și național (1863-1918)/ Ioan Bolovan; cuv.-înainte de Nicolae Bocșan; prefață de Liviu Maior; Ediția a 3-a, rev. și adăug. – Cluj-Napoca: Editura Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2023

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-606-038-037-5

I. Bocșan, Nicolae (pref.)

II. Maior, Liviu (pref.)

06

008

Redactor
Virgil Leon

Corector
George State

Tehnoredactoare
Oana Goia

Coperta I: Placă memorială pe fațada Hotelului „Ardealul” (fost „Crucea Albă”) din Arad

Forzaț: Catedrala Ortodoxă „Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul”

Piața Teatrului din Arad (1890)

Ilustrațiile provin de la Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad.

*În memoria Sfântului Mitropolit
ANDREI ȘAGUNA,
la 150 de ani de la trecerea sa
la cele veșnice*

Cuprins

Cuvânt-înainte de Nicolae Bocșan • ix

Prefață de Liviu Maior • xiii

INTRODUCERE	1
CAPITOLUL I Geneza și înființarea Asociației Naționale Arădene pentru Cultura Poporului Român	9
1. Considerații introductive	11
2. Premisele interne și cadrul general din Monarhia Habsburgică	19
3. Etapele înființării Asociației Naționale Arădene pentru Cultura Poporului Român	33
CAPITOLUL II Structuri organizatorico-funcționale și etape de activitate (1863-1918)	43
1. Sistemul de organizare și funcționare al Asociației Naționale Arădene pentru Cultura Poporului Român	45
2. Etapele de activitate ale Asociației Naționale Arădene pentru Cultura Poporului Român	49
CAPITOLUL III Cultură și societate: Evoluția cantitativă și compoziția profesională a membrilor Asociației Naționale Arădene (1863-1918)	61
1. Aspecte generale	63
2. Cultură și societate în primul deceniu de activitate al Asociației Naționale Arădene pentru Cultura Poporului Român (1863-1870)	64
3. De la regional la local: Analiza membrilor Asociației Naționale Arădene pentru Cultura Poporului Român în perioada 1880-1918	78
CAPITOLUL IV Adunările generale anuale ale Asociației Naționale Arădene, mijloc de promovare a programului cultural național	89
1. Desfășurarea și importanța cultural-națională a adunărilor generale	91
2. Adunările generale anuale ale Asociației Naționale Arădene pentru Cultura Poporului Român și societatea civilă românească din Transilvania	106

CAPITOLUL V	Interferențe politico-culturale în activitatea Asociației Naționale Arădene pentru Cultura Poporului Român (1863-1918)	117
CAPITOLUL VI	Asociația Națională Arădeană pentru Cultura Poporului Român, factor de solidarizare și unitate națională (1863-1918)	139
CONCLUZII		153

Zusammenfassung • 161

Abstract • 164

Bibliografie • 169

Indice de nume • 183

C u v â n t - î n a i n t e

Una dintre cele mai interesante realizări ale românilor din părțile vestice a fost Asociațiunea arădeană. Constituită în atmosfera romantică a începutului epocii liberale, încărcată de speranțe și planuri pentru români, această societate culturală provincială mărturisea un ideal, ca și ASTRA ardeleană sau Asociațiunea maramureșeană, acela al reunirii românilor din Imperiul Habsburgic în jurul unor instituții trainice, în care să forjeze sentimentul și conștiința națională, să susțină programul națiunii prin cultură. Prelungiri ale spiritului iluminist, dar cu o altă funcție socială și cu alte direcții programatice, asociațiile culturale provinciale constituie, poate, cele mai importante și mai eficiente instituții românești, care au dăinuit peste vremi, până la Marea Unire. Alături de biserică și școală, de alte reuniuni, asociații culturale, economice, sociale sau profesionale, aceste asociații provinciale au înlesnit comunicarea dintre elită și popor, au deslușit directiva națională la nivelul satelor, au coborât actul cultural la nivelul comunității rurale, conștientizând că afirmarea și individualizarea națiunii în contextul european, dezvoltarea sentimentului și a conștiinței naționale sunt un act de cultură în primul rând, rezultatul instrucției și educației. Imaginea despre sine pe care și-o fac diferite grupuri sociale ce compun organismul național, descoperirea și cultivarea propriei identități și o necesară educație în acest sens au constituit importante obiective programatice ale asociaționismului cultural românesc din secolul al XIX-lea.

În ansamblul societăților cultural-naționale românești din secolul al XIX-lea, Asociațiunea arădeană ocupă o poziție distinctă prin compoziția sa diferită de a celorlalte societăți provinciale, prin programul și strategia culturală

pe care le-a promovat. Reunind români din comitatele încorporate din punct de vedere administrativ Ungariei, Asociațiunea arădeană acoperea, geografic, o zonă foarte întinsă, din Banat până în Maramureș. Mai mult decât celelalte societăți culturale, eminentamente elitiste, aceasta avea – la un moment dat – în rândurile sale un însemnat procentaj de țărani, reflectând nivelul de instrucție și de conștientizare națională al țărănimii din aceste zone. Sub aspectul directivei culturale, a îmbinat în mod echilibrat creația majoră cu vulgarizarea, remarcându-se prin câteva inițiative culturale cu mare ecou în lumea românească, cu care a întreținut legături permanente, cultivate programatic și cu excelente rezultate.

Asociațiunea arădeană a contribuit la integrarea și unitatea culturală a românilor din Imperiul Habsburgic, la edificarea sistemului instituțional al autonomiei național-românești, extrem de important mai ales în epoca dualistă. În egală măsură a ilustrat individualitatea și particularitățile societății românești din părțile vestice, o mentalitate distinctă de cea ardeleană, care explică evoluția paralelă cu ASTRA, ce s-au reflectat și în militantismul politic, uneori diferit de cel transilvănean. Această societate românească impune Aradul drept centru al luptei naționale românești din Ungaria la începutul secolului al XX-lea și realizează – practic – autodeterminarea românească, în 1918, pregătind Marea Adunare care a consfințit Unirea. Este o societate bogată, matură, instruită, cu instituții relativ puternice, care aveau deja o istorie. Asociațiunea era una dintre cele care au pregătit această societate printr-o educație sistematică, de durată, prin care – în mod inevitabil – actul cultural s-a convertit într-unul politic, explicând atitudinea și comportamentul mental sau politic, cu deosebire la începutul veacului al XX-lea.

Istoriografia locală s-a ocupat îndeaproape de această remarcabilă creație național-culturală, fără să ajungă însă la realizarea unei monografii cât de cât pertinente. De altfel, nici celelalte asociații provinciale nu au încă o monografie, cu excepția ASTREI. Cercetarea pe care o recomandăm în cele ce urmează este prima inițiativă în acest sens, realizată prin metoda cercetării monografice și în conformitate cu exigențele sensibilității contemporane. Este meritul incontestabil al lui Ioan Bolovan de a fi revenit asupra subiectului, cu stăruință, cu spirit critic și, mai ales, cu o documentare suplimentară. Cercetarea sa monografică se întemeiază pe studiul sistematic și exhaustiv al arhivei Asociațiunii, al surselor publicate și al unei bogate bibliografii, evaluate, confruntate și sistematizate cu rigoare și printr-o excelentă metodă comparatistă. Ioan Bolovan propune un model de analiză monografică a unei societăți cultural-naționale și concluzii extrem de interesante pentru mișcarea culturală românească din secolul al

XIX-lea. Cercetarea sa restituie o instituție prestigioasă, care poate fi comparată cu ASTRA, în ce privește activitatea desfășurată, în spatele căreia descoperim oameni, idei, atitudini, o lume dinamică, o societate matură, capabilă să-și susțină instituțiile reprezentative, care reușește să fuzioneze demersul cultural și militantismul politic într-o direcție convergentă, provocând revirimentul național la începutul secolului al XX-lea și pregătind Marea Unire.

Acesta este și mesajul pe care îl transmite cartea lui Ioan Bolovan.

Cluj-Napoca, ianuarie 2011

Prof. univ. dr. NICOLAE BOȘAN